

Globethics Repository

Basic positions on the ethics of assisted reproduction

This page was generated automatically upon download from the Globethics Repository. More information on Globethics see <https://www.globethics.net>. Data and content policy of Globethics Repository see <https://repository.globethics.net/pages/policy>.

Item Type	Preprint
Authors	The Bioethics Committee of the Church of Greece
Rights	With permission of the license/copyright holder
Download date	2026-07-13 21:54:39
Link to Item	http://hdl.handle.net/20.500.12424/228980

*Βασικὲς θέσεις
ἐπὶ τῆς ἠθικῆς
τῆς Ὑποβοηθούμενης
Ἀναπαραγωγῆς*

A. Εἰσαγωγή

1. Τὸ ὅλο θέμα τῆς τεχνολογικᾶ ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς, ἢ ἴσως ὀρθότερα παρεμβατικῆς γονιμοποίησης, εἶναι μοναδικῆς ψυχολογικῆς σπουδαιότητος, κοινωνικῆς σημασίας ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς βαρύτητος. Μὲ τίς σύγχρονες ἀναπαραγωγικὲς τεχνικὲς εἶναι δυνατόν νὰ δικαιωθοῦν οἱ προσδοκίαι τῶν ὑπογόνιμων συζύγων καὶ νὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ βαθειὰ ἀνάγκη τῆς πατρότητος καὶ τῆς μητρότητος. Κάτι τέτοιο μπορεῖ μὲν νὰ ἐνισχύει τὴ συνοχὴ τῆς συζυγικῆς ζωῆς καὶ νὰ αὐξάνει τὸ αἶσθημα τῆς πληρότητος καὶ τῆς ὁλοκληρώσεως τῆς ἔννοιαις τῆς οἰκογένειας, παράλληλα ὅμως γεννᾷ καινοφανῆ προβλήματα ἡθικοῦ, ἱατρικοῦ, ψυχολογικοῦ, νομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος. Τὰ προβλήματα αὐτὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μηχανοποίησης ἑνὸς κατ' ἐξοχὴν προσωπικοῦ, βαθειὰ συναισθηματικοῦ καὶ ἱεροῦ γεγονότος, τὸ δὲ μέγεθος καὶ ἡ ποικιλότητά τους ἀποτελοῦν συνάρτηση τῶν χρησιμοποιούμενων μεθόδων, τῶν συνθηκῶν κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες αὐτὲς ἐφαρμόζονται καὶ τῶν ἀνεξέλεγκτων δυνατοτήτων καὶ ἀναπόφευκτων συνεπειῶν ποὺ αὐτὲς συνεπάγονται.

2. Ἡ ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή ἀποτελεῖ ἀναμφίβολα ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἐντυπωσιακὰ ἐπιτεύγματα τῆς ἱατρικῆς καὶ τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν, μὲ βαθύτατες κοινωνικὲς συνέπειαι. Τὸ γεγονὸς τῆς γεννήσεως ἑνὸς νέου ἀνθρώπου, μὲ τὸ ὁποῖο αὐτὴ συνδέεται, χαιρετίζεται μὲ ἰδιαίτερο θαυμασμό, δέος καὶ χαρὰ. Παράλληλα ὅμως καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ποιοτικῆς

στάθμης τῆς ζωῆς καὶ αὐτοῦ καὶ τῶν γονέων του δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητο. Γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν ποιότητα ζωῆς ἑνὸς ἀνθρώπου δὲν σημαίνει μόνο βιολογικὴ ἢ ψυχολογικὴ ἀριότητα καὶ κοινωνικὴ εὐδαιμονία, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ δυνατότητα πνευματικῆς ὁλοκλήρωσης. Αὕτῃ ἡ πνευματικὴ διάσταση εἶναι πὺν προσδίδει στὸν ἄνθρωπο τὸ αἶσθημα τῆς ψυχοσωματικῆς ἁρμονίας καὶ τὴν ἔκταση τῆς ὑπαρξιακῆς του πληρότητος.

Β. Βασικὲς θεολογικὲς θέσεις

3. Ἡ Ἐκκλησία προσλαμβάνοντας καὶ μεταμορφώνοντας τὴ συνείδησή μας ἐπισημαίνει καὶ διατηρεῖ τὶς τεράστιες δυνατότητες καὶ τὶς ἀπεριόριστες προοπτικὲς πὺν διανοίγει στὸν ἄνθρωπο ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ὡς ἀντικειμενοποιημένη αὐθεντία πὺν ἀποβλέπει στὴν τυποποίηση ἢ στὴν ἀστυνόμευση τῆς ζωῆς μας. Σκοπὸς τῆς δὲν εἶναι ἡ ἐπιβολὴ κανόνων καὶ ἀπαγορεύσεων στὴ ζωὴ μας, ἀλλὰ ἡ διαμόρφωση κριτηρίου πὺν ὁδηγεῖ στὴ γνῶση τῆς ἀλήθειας πὺν ἐλευθερώνει (Ἰω. η' 32).

4. Ἡ Ἐκκλησία βαθειὰ γνωρίζει καὶ μὲ συμπάθεια κατανοεῖ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ ἀδυναμία μας. Παράλληλα ὅμως θέλει νὰ προστατεύσει καὶ τὴν ἱερότητα τοῦ προσώπου μας· μαζὶ μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς τεκνογονίας, νὰ ἐμπνεύσει καὶ τὴν ἀνάγκη τοῦ Θεοῦ· μαζὶ μὲ τὴ φιλανθρωπία τῆς, νὰ προσφέρει καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἀλήθειας τῆς· μαζὶ μὲ τὴν οἰκονομία τῆς, νὰ δώσει καὶ τὴν ἀκρίβεια τοῦ θεϊκοῦ θελήματος.

5. Βασικὸ στοιχεῖο τῆς Ὁρθόδοξης ἀνθρωπολο-

γίας είναι ή αναγνώριση της ιερότητας της ύπαρξέως του ανθρώπου, ό οποίος ένώνει με την ύπαρξή του τόν αισθητό και νοητό κόσμο. Σκοπός του «κατ' εικόνα Θεού» πλασμένου ανθρώπου είναι νά όμοιωθεϊ με τόν Θεό (Γεν. α' 26), νά φθάσει δηλαδή στη θέωση και τόν άγιασμό. Με τόν άπώτερο αυτό σκοπό, ό άνθρωπος εργάζεται, αναπτύσσει οικογένεια, καλλιεργεί τις τέχνες και την έπιστήμη, οργανώνει τις κοινωνίες. Για τόν λόγο αυτό, όταν κανείς ασχολείται με τόν άνθρωπο, πολύ περισσότερο όταν «χειρίζεται» τόν άνθρωπο, ιερουργεί και συνεπώς πρέπει νά ενεργεί με ιερό φόβο και σεβασμό.

6. Ό άνθρωπος δέν είναι αίτιος της ύπαρξέως του. Κάθε άναγωγή στην άρχή της ζωής του πρέπει νά γίνεται με αίσθημα δέους και όχι με «ύβριν». Τόν Θεό, είτε Τόν βλέπουμε ως χορηγό της ζωής, όποτε Τόν προσεγγίζουμε μετά φόβου, είτε άδιαφορούμε γι' Αυτόν, όποτε ενεργοϋμε οί ίδιοι ως θεοί. Στη δεύτερη περίπτωση έχουμε τήν «ύβριν», τó τίμημα της οποίας είναι βαρύ.

Γ. Η σημασία της ψυχοσωματικής συμφυΐας του ανθρώπου

7. Κάθε άνθρωπος έχει άθάνατη, αιώνια ψυχή, στενά συνδεδεμένη με τó σώμα του. Η ψυχοσωματική συμφυΐα προσωρινά διακόπτεται με τόν βιολογικό θάνατο και αποκαθίσταται με την άνάσταση τών σωμάτων στη βασιλεία του Θεού.

8. Η βιολογική άρχή του ανθρώπου σημαδεύει και τή γέννησή του ως ψυχοσωματικής οντότητας με σύμ-

φυτη τὴ δυνατότητα τοῦ «τέκνον Θεοῦ γενέσθαι» (Ίω. α' 12). Ἡ γονιμοποίηση, μαζί μὲ τὴ βιολογικὴ ζωὴ καὶ ὄντοτητα, προσδίδει στὸν ἄνθρωπο τὴν ὑπαρξή, τὸ εἶναι, τὴν ψυχὴ.

9. Ἡ ψυχὴ δὲν ἐγκαθίσταται στὸ σῶμα, ἀλλὰ εἶναι σύμφυτη, μὲ αὐτό. Μαζί μὲ τὸ σῶμα γεννιέται καὶ ἡ ψυχὴ.

Μάλιστα ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης ὁμιλεῖ διεξοδικὰ γιὰ τὸ ταυτόχρονο τῆς γεννήσεως ψυχῆς καὶ σώματος: «Ἄλλ' ἑνὸς ὄντος τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ διὰ ψυχῆς τε καὶ σώματος συνεστηκότος, μίαν αὐτοῦ καὶ κοινὴν τῆς συστάσεως τὴν ἀρχὴν ὑποτίθεσθαι, ὡς ἂν μὴ αὐτὸς ἑαυτοῦ προγενέστερός τε καὶ νεώτερος γένοιτο, τοῦ μὲν σωματικοῦ προτερεύοντος ἐν αὐτῷ, τοῦ δὲ ἐτέρου ἐφυστερίζοντος... Ἐν δὲ τῇ καθ' ἑκάστον δημιουργίᾳ μὴ προτιθέναι τοῦ ἐτέρου τὸ ἕτερον, μήτε πρὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν, μήτε τὸ ἔμπαλιν...» («Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου», ΕΠΕ 5, 206.)

10. Κάθε ἄνθρωπος ποὺ συλλαμβάνεται ἔχει μὲν ἀρχή, ἀλλὰ δὲν ἔχει τέλος. Ἡ ἀρχή, ἡ σύλληψη τοῦ κάθε ἀνθρώπου, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησίᾳ ἓνα γεγονός μοναδικῆς σπουδαιότητος. Ὁ θεὸς προορισμὸς καὶ ἡ προοπτικὴ τῆς αἰωνίου βασιλείας προσδίδουν στὴ στιγμὴ τῆς συλλήψεως μιὰ μοναδικότητα ποὺ ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς βιολογικῆς ταυτότητος καὶ τοῦ ἐφήμερου βίου.

Δ. Ἡ ἀνάγκη τῆς μητρότητος

11. Ἡ ἐπιθυμία ἀποκτήσεως τέκνων εἶναι φυσικὴ καὶ ἱερή. Μέσα σὲ αὐτή, ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τὸ

σχέδιο τοῦ Θεοῦ νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ γίνῃ μέτοχος τῆς μακαριότητός Του. Κατὰ τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό: «Ἐπεὶ οὖν ὁ ἀγαθὸς καὶ ὑπεράγαθος Θεὸς οὐκ ἠρκέσθη τῇ ἑαυτοῦ θεωρίᾳ ἀλλ' ὑπερβολῇ ἀγαθότητος εὐδόκησε γενέσθαι τινὰ τὰ εὐεργετηθίσόμενα καὶ μεθέξοντα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει καὶ δημιουργεῖ τὰ σύμπαντα ἀόρατά τε καὶ ὀρατά· καὶ τὸν ἐξ ὀρατοῦ τε καὶ ἀόρατου συγκείμενον ἄνθρωπον» (Ἑκδοσις Ὁρθοδόξου Πίστεως, κεφ. «Περὶ Δημιουργίας», ΕΠΕ 1, 142).

12. Ἡ ἀνατομία, ἡ φυσιολογία, ἡ μηνιαία περιοδικὴ ὑπόμνηση τοῦ φύλου, ἡ ὁρμονικὴ ἰσορροπία, ἡ συναφὴς μὲ ὅλα αὐτὰ ψυχολογία τοῦ γυναικείου φύλου εἶναι ὅλα προσανατολισμένα στὴ μητρότητα. Κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνη, ἡ γυναῖκα βιώνει καὶ ἐκδηλώνει στὸν μέγιστο βαθμὸ τὰ ιδιώματα τοῦ φύλου καὶ τῆς φύσεώς της. Ἡ βασικότερη λειτουργία τοῦ γυναικείου σώματος, πρὸς τὴν ὁποία εἶναι στραμμένη ὁλόκληρη ἡ γυναικεία ὑπαρξὴ, εἶναι ἡ ἀναπαραγωγικὴ. Ἡ γυναῖκα ὑπάρχει ὅπως εἶναι ἀνατομικά, φυσιολογικά καὶ συναισθηματικά γιὰ τὸ ἔμβρυο, τὴν κύηση καὶ τὴν τεκνοποιία.

13. Ἀνάλογη μὲ τὴν ἀνάγκη τῆς μητρότητος εἶναι καὶ αὕτὴ τῆς πατρότητος. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ στειρότητα καὶ ἡ ἀτεκνία θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν δυσβάσταχτο σταυρὸ, πού συχνὰ δημιουργεῖ ἔντονες ψυχικὲς διαταραχές, μεγάλες κοινωνικὲς δυσκολίες, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀξεπέραστα προβλήματα στὴν ὁρμονικὴ συμβίωση τῶν συζύγων. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὸν χαρακτήρα μᾶς βιολογικῆς

ἀνεπάρκειας ἀντικρύζει καὶ τὴ βούληση τοῦ Θεοῦ ἢ τὸ ἐνδεχόμενο μιᾶς εὐλογίας, πὺν ἐκφράζονται ὡς δοκιμασία.

14. Ἐπὶ πλέον, ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει στὸν κάθε ἄνθρωπο ὄχι μόνο φυσικὴ ταυτότητα (βιολογική, ψυχολογική κ.λπ.) ἀλλὰ κυρίως ἀπεριόριστες πνευματικὲς δυνατότητες, ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ ὑπογονιμότητα ἀποτελεῖ ἀναπηρία ἢ παράγοντα ἀθεράπευτης κοινωνικῆς ἀδυναμίας τὴ βρίσκει διαμετρικὰ ἀντίθετη. Εἶναι συχνὸ τὸ φαινόμενο ζευγάρια, τὰ ὁποῖα δυσκολεύονται μὲν νὰ τεκνοποιήσουν ἔχουν ὁμως σαφῆ πνευματικὸ προσανατολισμό, νὰ εἶναι ἰδιαίτερα παραγωγικὰ σὲ ποικίλους ἄλλους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς.

15. Ἡ Ἐκκλησία ἀντικρύζοντας τὴ σύγχρονη πρόοδο τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνολογίας ἀντιλαμβάνεται ὅτι γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο πολλὰς ἐπιθυμίες πὺν ὡς χθὲς ἔμοιαζαν μὲ ὄνειρα, σήμερα ἐμφανίζονται ὡς βάσιμες ἐλπίδες. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ τὸ ὑποδέχεται μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ καὶ ἐνθουσιασμό. Παράλληλα ὁμως διαβλέπει ὅτι ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος συχνὰ μεταμορφώνει τὶς ἐπιθυμίες σὲ ἀνάγκες καὶ καθιστᾷ τὸν ἄγωνα γιὰ πνευματικὴ ἐλευθερία δυσκολότερο.

16. Συνέπεια αὐτῆς τῆς νοοτροπίας εἶναι τὸ παράδοξο, ἐνῶ στὴν ἐποχὴ μας ἡ ἐπιθυμία τῆς τεκνογονίας τῶν γόνιμων συζύγων εἶναι ἐπικίνδυνα ὑποβαθμισμένη, ἡ ἀνάγκη ἀποκτήσεως ἀπογόνων τῶν ὑπογόνιμων νὰ γίνεται ψυχολογικὰ καὶ κοινωνικὰ ἐπιτακτική. Τὸ πρόβλημα εἶναι πὺν ἔντονο στὶς κλειστὲς κοινωνίες, ὅπου ἡ κοινωνικὴ πίεση χειροτερεῖ τὴν κατάσταση. Ἡ ὑπογονιμότητα ὁμως ἐνίστε ἀποτελεῖ

ασφαλιστική δικλείδα της φύσης ώστε να μὴν ἐπιβαρύνονται ἄνθρωποι πού δύσκολα θὰ μπορούσαν νὰ σηκώσουν τὸ βάρος τῆς τεκνογονίας. Συχνὰ ὅταν τέτοιοι ἄνθρωποι ἐπιμένουν καὶ ἀποκτοῦν παιδιὰ κληρονομοῦν καὶ ἀνεπίλυτα προβλήματα.

17. Οὐσιαστική θὰ ἦταν ἡ συνεισφορὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ποιμένων της στὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ νοσηρὲς ἀπόψεις καὶ ἀδικαιολόγητες κοινωνικὲς πιέσεις. Παράλληλα, θὰ μπορούσαν νὰ συντελέσουν στὴν καλλιέργεια μιᾶς ἀντίληψης ὅτι, ἐνῶ ἡ γέννηση ἐνὸς παιδιοῦ εἶναι εὐλογία –καὶ μάλιστα μεγάλη– ἡ ὑπογονιμότητα οὔτε τοὺς συζύγους ὑποβιβάζει οὔτε τὴ σχέση βλάπτει οὔτε τὸν γάμο καταργεῖ.

18. Ἡ ἐπίμονη καὶ μὲ κάθε μέσο προσπάθεια ὑπερβάσεως τῆς στεριότητος ἐνέχει τὸν κίνδυνο νὰ μετατρέψει τὸν φυσικὸ καὶ ἱερὸ πόθο τῆς τεκνογονίας σὲ ἀνυποχώρητο θέλημα πού μάλιστα ἀντιστρατεύεται αὐτὸ τοῦ Θεοῦ. Κάθε προσπάθεια θεραπείας τῆς στεριότητος θὰ ἔπρεπε νὰ ἀφήνει χῶρο καὶ στὴν ταπεινὴ ἀποδοχὴ τῆς ἐνδεχόμενης ἀποτυχίας της.

19. Ἡ ἀρχὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου ὡς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ εἶναι μὲν ἐκ θελήματος ἀνθρώπου εἶναι ὅμως καὶ ἐκ θελήματος Θεοῦ. Ἡ σύγχρονη τεχνολογία, ἐνῶ ἀποτελεῖ μεγάλη εὐλογία τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο ὅταν χρησιμοποιεῖται μὲ σύνεση καὶ σεβασμό, τοῦ δίνει παράλληλα τὴ δυνατότητα νὰ ἀνταχθεῖ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτὸ ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς νόμους Του. Καὶ ἐκεῖ πού ὁ Θεὸς θέλει, ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ἀποτρέπει καὶ ἐκεῖ πού ὁ Θεὸς ἀρνεῖται, ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπιμένει.

20. Ὁ κάθε ἄνθρωπος πού γεννιέται δὲν ἔρχεται σ’

αὐτὸ τὸν κόσμον γιὰ νὰ στολίσει τὴ ζωὴ τῶν γονέων του οὔτε γιὰ νὰ ἀυξήσῃ τὴν παρουσίαν τους σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ οὔτε γιὰ νὰ ἀποτελέσῃ τὴ βιολογικὴ καὶ ψυχολογικὴ προέκτασή τους, ἀλλὰ εἶναι τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν αἰώνια ζωὴ, δῶρο ἀγάπης καὶ ἐμπιστοσύνης τοῦ Θεοῦ στοὺς γονεῖς γι' αὐτήν· ἔρχεται πρῶτα γιὰ νὰ ἀναπαύσῃ τὸν Θεό, νὰ ἐκφράσῃ τὴν κενωτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀγάπη Του, ἔπειτα γιὰ νὰ ζήσῃ ἐν ἀληθείᾳ ὁ ἴδιος καὶ λιγότερο γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ συναισθηματικὰ ἢ κοινωνικὰ τοὺς γονεῖς του.

21. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, ἡ σύλληψη τοῦ κάθε ἀνθρώπου πρέπει νὰ ἀποτελεῖ βεβαιωμένη ἔκφραση τοῦ θεϊκοῦ θελήματος καὶ ὄχι ἀποκλειστικὸ ἀποτέλεσμα ἀνθρώπινης ἐπιλογῆς καὶ ἀποφάσεως. Μὲ ἄλλα λόγια πρέπει νὰ εἶναι καρπὸς ταπεινῆς καὶ ἐλεύθερης ὑποταγῆς τοῦ θελήματος τῶν γονέων στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τὸ μεγαλύτερο δῶρο τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ αὐτεξούσιο· ἡ μεγαλύτερη ἀπειλή του τὸ ἀνθρώπινο θέλημα.

Ε. Ἡ ἱερότητα τῆς ἀνθρώπινης ἀρχῆς

22. Ὁ τρόπος ποὺ ἀρχίζει ἡ ζωὴ εἶναι ἱερός· ἡ ἀκριβὴς ἀρχὴ τῆς ζωῆς, μέσα στὰ πλαίσια τῆς φυσιο-λογίας, εἶναι ἐλεύθερη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη αἴσθηση. Τὸ γεγονὸς τελεῖται «ἐν κρυπτῷ», συνδυάζεται μὲ τὴν ἐντονότερη ἔκφραση τῆς ἀγάπης τῶν συζύγων καὶ κα-ταξιώνει μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Ἡ ἀναπαραγωγικὴ λειτουργία εἶναι καὶ σεξουαλική· εἶναι ἡ μόνη μὴ ἀντανεκλαστικὴ ἀλλὰ αὐτεξούσια λει-τουργία του· εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ψυχοσωματικὴ λει-

τουργία· για την ολοκλήρωσή της απαιτείται και το άλλο φύλο.

23. Η σύγχρονη τεχνολογία μᾶς εισάγει πλέον στη λογική τῆς συζυγικῆς συνεύρεσης δίχως αναπαραγωγή καὶ τῆς αναπαραγωγῆς δίχως συνεύρεση. Ὁ δυναμισμὸς τῆς τεχνολογικῆς παρουσίας βγάζει τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴ ζεστασιὰ καὶ τὸ σκοτάδι τοῦ μητρικοῦ σώματος στὴν ψύχρα τοῦ δοκιμαστικοῦ τριβλίου καὶ στὴ διαφάνεια τοῦ σωλήνα· ἀπὸ τὸ ἄγνωστο τῆς στιγμῆς στὴν ἀκριβῆ γνώση τῆς ἱερῆς ἀρχῆς· ἀπὸ τὴ μοναδικότητα τῆς συζυγικῆς παρουσίας τῶν γονέων στὴν ἀπουσία τους καὶ τὴν ἀντικατάστασή τους ἀπὸ τὸ ἱατρικὸ προσωπικό. Τὴν ἱερὴ στιγμή τῆς ἀνθρώπινης ἀρχῆς οἱ δύο γονεῖς δὲν εἶναι μαζί· οὔτε κἂν παρόντες· τὸ παιδί «κατασκευάζεται» ἀπὸ τοὺς γιατροὺς καὶ τοὺς νοσηλευτές· δὲν «συλλαμβάνεται» ἀπὸ τοὺς γονεῖς. Ἐπὶ πλέον μπορεῖ νὰ μὴν ἔχει τὸ γενετικὸ ὕλικὸ τῶν «γονέων» του· ἀνάμεσά τους μπορεῖ νὰ μπεῖ καὶ τρίτος, ὁ «δότης».

24. Ἡ προκλητὴ ἐξαγωγή σπέρματος γίνεται μὲ μὴ φυσικοὺς καὶ συνήθως ἠθικὰ μὴ ἀποδεκτοὺς τρόπους. Ἀποτελεῖ ὄργανισμὸ ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς φυσιολογικῆς συνουσίας πὺν οὕτως ἢ ἄλλως τραυματίζει τὴν ἱερότητα τοῦ γεγονότος. Ὅταν, βέβαια, ἀποσκοπεῖ στὴ δημιουργία ἀπογόνων, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἐφάμαρτη πράξη ἀπώλειας σπέρματος, ἀρκεῖ νὰ ἐπιτελεῖται μὲ τρόπους μὴ εὐτελιστικοὺς τοῦ καθόλου ἀνθρώπου. Πάντως ἀπαιτεῖ ἰδιαίτερη εὐαισθησία καὶ προσοχή.

ΣΤ. Status και φύση τοῦ ἔμβριου

25. Τὸ ἔμβρυο ἔχει καὶ ἀρχὴ καὶ προοπτικὴ ἀνθρώπινη. Τὰ κύτταρά του, τὸ γενετικὸ ὕλικό του, ἡ μορφολογία καὶ ἡ φυσιολογία του εἶναι ὅλα ἀνθρώπινα. Καὶ ἡ δυνατότητά του νὰ ἀναπτυχθεῖ σὲ τέλειο ἄνθρωπο, καὶ σὲ τίποτε ἄλλο, ἐπισφραγίζει τὴν ἀνθρώπινή του ὄντοτητα.

Ἐνα γονιμοποιημένο ὠάριο δὲν μπορεῖ πλέον νὰ ξαναγονιμοποιηθεῖ μὲ ἄλλο σπερματοζωάριο. Τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς καινούργιας ἀνθρώπινης ζωῆς ἔχουν προσδιορισθεῖ ἀμετάκλητα· ἡ γονιμοποίηση εἶναι ὀριστικὴ καὶ μὴ ἀναστρέψιμη.

26. Τὸ σπερματοζωάριο εἶναι τοῦ πατέρα, ἐνῶ τὸ ὠάριο τῆς μητέρας. Ἀντίθετα τὸ ἔμβρυο ἀμέσως μετὰ τὴ στιγμὴ τῆς γονιμοποιήσεώς του ἀποκτᾷ δική του ταυτότητα· εἶναι μὲν τῶν γονέων ὡς πρὸς τὴν εὐθύνη καὶ ὑποχρέωση τῆς προστασίας του –ἀφοῦ αὐτοὶ τὸ θέλησαν καὶ τὸ δημιούργησαν– εἶναι ὅμως ἀνεξάρτητο ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα ὀλοκλήρωσης τῆς ἀνάπτυξής του, προκειμένου νὰ ἐκφράσει τὴ δική του βούληση.

27. Τὸ ζυγωτό¹, τὸ ἔμβρυο τῶν πρώτων ἡμερῶν, τὸ ἐμφυτευμένο ἔμβρυο, τὸ σχηματοποιημένο ἢ αὐτὸ τῶν ἐννέα μηνῶν, τὸ νεογέννητο βρέφος, τὸ μικρὸ παιδί, ὁ ἔφηβος, ὁ ἐνήλικος, ὁ ἡλικιωμένος, ὁ ἄνθρωπος σὲ ὅλα τὰ στάδια τῆς ἀνάπτυξής του ἔχει τὴν αὐτὴ τέλεια ἀνθρώπινη ταυτότητα. Ἀπὸ ἄκρας συλλήψεως τὸ

1. Ζυγώτης ἢ ζυγωτό: Τὸ πρῶτο κύτταρο ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴ γονιμοποίηση ὠαρίου μὲ σπερματοζωάριο.

ἔμβρυο δὲν εἶναι ἀπλὰ γονιμοποιημένο ὠάριο· εἶναι τέλειος ἄνθρωπος κατὰ τὴν ταυτότητα καὶ διαρκῶς τελειούμενος κατὰ τὴ φαινοτυπικὴ ἔκφραση καὶ ὀργάνωση.

Z. Πνευματικὴ κατάσταση τοῦ ἐμβρύου

28. "Ὅλα αὐτὰ ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς βιολογικῆς ζωῆς στὸν ἄνθρωπο ταυτίζεται μὲ ἓνα μοναδικῆς καὶ ἀνεπανάληπτης σπουδαιότητος γεγονός· τὴ γέννηση μιᾶς νέας ψυχῆς. Στὸ κάθε λοιπὸν ἔμβρυο, μαζὶ μὲ τὸν κυτταρικὸ πολλαπλασιασμό πού χαρακτηρίζει τὴν αὔξηση τοῦ σώματός του, μαζὶ μὲ τὴν κληρονομικὴ μεταφορὰ τῶν χαρακτηριστικῶν πού διαμορφώνουν τὸ πρόσωπό του, ἐπιτελεῖται ἡ γέννηση καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς ψυχῆς του. Μὲ τὴν ψυχὴ του θὰ περάσει ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο περίβλημα στὸ ἔνδυμα τῆς θεότητος, ἀπὸ τὸν χρόνον στὴν αἰωνιότητα, ἀπὸ τὴ φθορὰ στὴν ἀφθαρσία, ἀπὸ τὴ φυσικὴ ὁμοιότητα τῶν γονέων του στὴν πνευματικὴ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ. Μέσα στὸ ἔμβρυο ταπεινὰ εἰκονίζεται ὁ Θεός.

29. "Ὅπως ἡ σωματικὴ ὀλοκλήρωση ἐνὸς ἀνθρώπου ἀπαιτεῖ μιὰ πολὺμηνη βιολογικὴ προετοιμασία, τὴν κύηση, κατ' ἀνάλογο τρόπο καὶ ἡ διαδικασία ἐκδηλώσεως τῆς ψυχῆς του ἔχει διάρκεια· ἀρχίζει μὲ τὴ σύλληψη γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ στὴ συνέχεια. "Ὅσο προχωρεῖ ἡ διαδικασία βιολογικῆς ὀλοκλήρωσης τοῦ ἀνθρώπου, τόσο αὐξάνει καὶ ὁ βαθμὸς φανέρωσης τῶν λειτουργιῶν τῆς ψυχῆς. Κατὰ τὸν ἅγιον Θεολόγον Γρηγόριο, καθὼς τὸ σῶμα αὐξάνει καὶ τελειοποιεῖται, ὅλο καὶ περισσότερο ξεχύνεται ἡ σοφία, ἡ σύνεση καὶ ἡ

ἀρετὴ τῆς ψυχῆς (Ἔπη Δογματικά, Η΄ Περὶ ψυχῆς, PG 37, 453-454)².

30. Τὸ γεγονὸς τῆς συναντήσεως τῆς Θεοτόκου μετὰ τὴν Ἑλισάβετ καὶ τὸ σκίρτημα τοῦ ἐμβρύου Προδρομίου (Λουκ. α΄ 41) εἰς ἀναγνώρισιν τοῦ ἐμβρύου Ἰησοῦ παραπέμπουν ὄχι μόνον στὴ βιολογικὴ κινητικότητα ἀλλὰ καὶ στὴν πνευματικὴ ἔκφραση τῆς ψυχῆς στὸ ἔμβρυο.

31. Ἀνάλογες ἀναφορὲς στὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁμιλοῦν γιὰ σημαντικὰ πνευματικὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν σὲ μεγάλους ἄνδρες (Δαβίδ, Ἡσαΐας, Ἰερειάς) «ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῶν», καταδεικνύοντας ἔτσι τὸ ὅτι ἡ ἐμβρυϊκὴ κατάσταση ἀποτελεῖ φάση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς κατὰ τὴν ὁποία ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐπενεργεῖ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴ του ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ κλήσις του χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς κυοφορίας του· «ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ» (Γαλ. α΄ 15).

Ὁ Θεὸς λοιπὸν καλεῖ, ἀγιάζει, προορίζει, ὀνομάζει προφῆτες καὶ ἀποστόλους ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐμβρυϊκὴ τους ἡλικία.

32. Τὸ γεγονὸς τῆς συλλήψεως θεωρεῖται μέγα, ἰδιαιτέρως εὐλογημένο καὶ ἱερό. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ ἡ

2. «Ὡς δι' ἐνὶ τυτθοῖς

πνεῦμα μέγα στεινόν τε καὶ ἔκτροπον ἴαχεν αὐλοῖς,
καὶ μάλα ἴδριος ἀνδρός, ἐπὴν δ' εἰς χεῖρας ἱκῶνται
εὐρύποροι, τημόσδε τελειοτέρην χέον ἡχήν,
ὥς ἦγ' ἀδρανέουσιν ἐν ἄνθεσιν ἀδρανέουσα,
πηγνυμένοις συνέλαμψε, νόον δέ τε πάντ' ἀνέφηνεν».

Ἐκκλησία ὑπενθυμίζει καὶ ἐορτάζει τὶς συλλήψεις τῶν προσώπων τῆς θείας οἰκονομίας. Κατ' ἀρχὴν μὲν τὸ ἀπόρρητον μυστήριον τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, στὶς 25 Μαρτίου, ἔπειτα δὲ τὴ σύλληψη τῆς Θεοτόκου, στὶς 9 Δεκεμβρίου, καὶ τέλος τὴ σύλληψη τοῦ Τιμίου Προδρόμου, στὶς 23 Σεπτεμβρίου.

Η. Ἡθικὰ δικαιώματα τοῦ ἐμβρύου

33. Μέσα ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ ἔμβρυο εἶναι ἄνθρωπος καὶ πρόσωπο ἐν ἐξελίξει, ζωὴ ἐξαρτημένη πού προέκυψε ἀπὸ τὴ θέληση τρίτων, ἀνήμπορο νὰ συντηρηθεῖ καὶ νὰ ἀμυνθεῖ ἀπὸ μόνο του, προκύπτουν ἀσφαλῶς καὶ τὰ δικαιώματά του.

34. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς ἀνθρώπινης ταυτότητος. Τὸ ἔμβρυο ἔχει ἡθικῶς ἀναφαίρετο τὸ δικαίωμα νὰ φανερώσει τὸ ἴδιο τὴν ταυτότητα καὶ νὰ ἀναπτύξει τὴν προσωπικότητά του. Ἀντὶ ἐμεῖς νὰ ἀποφασίζουμε τί εἶναι καὶ ποιὸ εἶναι, πρέπει νὰ τοῦ δώσουμε τὴ δυνατότητα νὰ μᾶς τὸ ἀποκαλύψει τὸ ἴδιο· νὰ ἀποδείξει ὅτι εἶναι ἄνθρωπος καὶ νὰ φανερώσει τὰ φυσικὰ καὶ ψυχικὰ του γνωρίσματα πού τὸ διαφοροποιοῦν καὶ τὸ ξεχωρίζουν ἀπὸ ὅλους τοὺς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους. Αὐτὸ τὸ δικαίωμα πρέπει νὰ τὸ προστατεύσει ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ κοινωνία.

35. Τὸ δεύτερο δικαίωμα εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς. Ἡ φυσικὴ πορεία τοῦ ἐμβρύου εἶναι αὕτὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου. Τὸ δικαίωμα νὰ ζήσει πρέπει νὰ τοῦ τὸ ἀναγνωρίσουμε, νὰ τὸ προστατεύσουμε καὶ νὰ τὸ φροντίσουμε. Τὸ ἔμβρυο πρέπει νὰ φθάσει στὴ δική

του κατάσταση αυτόνομης ζωής με τις καλύτερες δυνατές συνθήκες. Ἀλλὰ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ὑπαρξέας του πρέπει νὰ εἶναι μόνο ἡ ζωὴ καὶ ποτὲ ὁ πειραματισμὸς (πειραματικὰ ἔμβρυα), τὸ περίσσειμα (πλεονάζοντα ἔμβρυα) ἢ ἡ ἀναμονὴ σὲ συνθήκες κατάψυξης (κατεψυγμένα ἔμβρυα). Τὸ γεγονὸς ὅτι γιὰ χιλιάδες ἔμβρυα ὁ ζεστὸς μητρικὸς χῶρος ἀνάπτυξης ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὸ παγερὸ περιβάλλον ἑνὸς καταψύκτη καὶ ἡ δυνατότητα τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τοῦ πειραματισμοῦ καὶ τοῦ θανάτου ἀποτελεῖ ὑποβιβασμὸ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ προσβολὴ τοῦ δικαιώματος στὴ ζωή.

36. Τὸ τρίτο δικαίωμα εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς αἰωνιότητος. Τὸ ἔμβρυο ἔχει προοπτικὴ ἀθανασίας, εἶναι προορισμένο ἀπὸ τὴ στιγμὴ τῆς συλλήψεώς του νὰ περάσει στὴ ζωὴ τῆς αἰωνιότητος. Αὐτὸ φανερῶνει τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπαναλαμβάνει τὴν εἰκόνα Του ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Θ. Προβλήματα ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης

37. Ἐξ ὅλων αὐτῶν καταφαίνεται ὅτι οἱ σύγχρονες τεχνικὲς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης ἐνέχουν ἠθικὲς καὶ πνευματικὲς παραμέτρους τέτοιες ποὺ ἐπιβάλλουν στὴν Ἐκκλησίαν μιὰ ἐπιφυλακτικότητα, ἡ ὁποία στηρίζεται στὰ ἑξῆς τέσσερα σημεῖα:

α) Ἡ σύλληψη τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν σύγχρονες τεχνικὲς εἶναι ἀσεξουαλική, μετὰ τὴν ἐννοία ὅτι εἶναι γυμνὴ ἀπὸ τὴν ἱερότητα, ἀσφάλεια καὶ βεβαιότητα τῆς συζυγικῆς συννευρέσεως. Ὁ ἄνθρωπος πλέον δὲν γεννᾶται φυσιολογικά, ἀλλὰ «κατασκευάζεται» τεχνητά.

β) Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἔμβρυα καὶ τὸ σπέρμα, τὰ ὥαρια πολὺ δύσκολα καταψύχονται. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ συνήθεις πρακτικὲς διευκολύνουν τὴ μαζικὴ προκλητὴ ἐξαγωγή ὡαρίων, ἢ γονιμοποίηση τῶν ὁποίων ὀδηγεῖ στὸ πρόβλημα τῶν πλεοναζόντων καὶ κατεψυγμένων ἐμβρύων.

γ) Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ γονιμοποίηση γίνεται ἐκτὸς τοῦ μητρικοῦ σώματος καὶ ἀπουσία τῶν γονέων δημιουργεῖ ἀπεριορίστες ἐπιλογές μὴ φυσικῶν καὶ ἠθικῶς ὑποπτῶν γονιμοποιήσεων μὲ ὅσα αὐτὲς συναφῇ προβλήματα συνεπάγονται.

δ) Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση δίνει τεράστιες δυνατότητες προεμφυτευτικῆς γενετικῆς ἐπεξεργασίας καὶ παρεμβάσεως μὲ ἀνυπολόγιστες συνέπειες.

38. Ἡ ἀσεξουαλικὴ σύλληψη ἀπογυμνώνει τὴ στιγμὴ τῆς ψυχοσωματικῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἔντονης συζυγικῆς ἀγάπης καὶ ὁλοκληρωτικῆς ψυχοσωματικῆς ἐνώσεώς τους. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ὀρίζει ὁ κάθε ἄνθρωπος νὰ γεννᾶται ἀπὸ ἔκρηξη ἀγάπης καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ μηχανικὴ ἔνωση γενετικῶν κυττάρων (γαμετῶν). Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει «τὸ εἶναι δεδανεισμένον» δὲν ἐναρμονίζεται μὲ τὴν ἀπαίτησή του νὰ προσδιορίζει ὁ ἴδιος τὸν τρόπο τῆς ἀρχῆς τοῦ εἶναι του· νὰ ἀποσπᾷ τὴ δημιουργίαν τῆς ὑπάρξεώς του ἀπὸ τὴν ἀγαπητικὴ σχέση τῶν γονέων καὶ νὰ τὴ μεθοδεύει σὲ ἱατρικὰ ἐργαστήρια μὲ προσωπικὲς προτιμήσεις καὶ ἐπιλογές.

39. Ἡ ἀμεση συνέπεια τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης εἶναι ἡ δημιουργία «πλεοναζόντων ἐμβρύων». Ἡ Ἐκκλησία ἀρνεῖται τὸν ὅρο αὐτό, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ δεχθεῖ ὅτι ὑπάρχουν περισσευούμενοι ἄνθρωποι, τὴν

τύχη τῶν ὁποίων μάλιστα καθορίζουν κάποιοι τρίτοι. Ὁ κάθε ἄνθρωπος –καὶ συνεπῶς τὸ κάθε ἔμβρυο– ἔχει τὴ μοναδικότητα τοῦ προσώπου, τὴν ἱερότητα τῆς ἀνεπανάληπτης εἰκόνας τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς κοινωνίας τῶν ὑπολοίπων μαζί του.

40. Τὰ ἀτυχῶς ἀποκαλούμενα «πλεονάζοντα ἔμβρυα» διατηροῦνται ἐν καταψύξει εἴτε πρὸς μελλοντικὴ χρῆση ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς γονεῖς, εἴτε πρὸς δανεισμό σὲ ἄλλους «γονεῖς», εἴτε γιὰ ἐπιτέλεση ἐπ' αὐτῶν πειραμάτων εἴτε γιὰ νὰ ἀποτελέσουν ἐργαστήρια ὀργανογενέσεως γιὰ τὴν κάλυψη μεταμοσχευτικῶν ἀναγκῶν εἴτε τέλος γιὰ νὰ καταστραφοῦν. Τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βέβαια ἢ Ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ ἐπευλογήσει. Ἐπίσης ἔμβρυα αὐτονομημένα ἀπὸ τὴ διαδικασία τῆς κυοφορίας παραμένουν γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη ἀνθρωπολογία καὶ θεολογία ἀδικαιολόγητα. Κάθε ἔμβρυο ἀποτελεῖ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ποὺ πρέπει νὰ τῆς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία τῆς πρὸς Αὐτὸν ὁμοιώσεως.

41. Ἡ κατάψυξη τῶν ἐμβρύων ὅμως συνδυάζεται καὶ μὲ ἄλλα ἀξεπέραστα προβλήματα. Γιὰ παράδειγμα, πόσο χρόνο εἶναι θεμιτὸ νὰ διατηροῦνται ἔμβρυα στὴν κατάψυξη καὶ τί θὰ γίνεи στὴν περίπτωση ποὺ λόγῳ διαζυγίου ἢ θανάτου ἢ κάποιας ἄλλης αἰτίας οἱ γονεῖς δὲν τὰ ἀναζητήσουν; Εἶναι καλύτερο αὐτὰ νὰ καταστραφοῦν ἢ νὰ δωρηθοῦν σὲ κάποιο ἄλλο ζευγάρι; καὶ ποιός εἶναι ὁ ἀρμόδιος νὰ διαλέξει ἀνάμεσα σὲ δυὸ κακὰ τὸ μὴ χειρόν;

42. Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση παρέχει καινοφανεῖς δυνατότητες μὲ ἀπροσδιόριστες ἠθικὲς καὶ κοινωνικὲς συνέπειες. Ἔτσι γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίζονται στὸ προσκήνιο οἱ ιδέες τῆς δωρεᾶς σπέρματος

και ωαρίου, όπως επίσης και η προσφυγή στις αναπαραγωγικές δυνατότητες τρίτης γυναίκας ως πρακτικώς εφικτές. Κάτι τέτοιο μπορεί να οδηγήσει στο φαινόμενο εξασθένησης ή και αμφισβήτησης της σχέσης γονέως-παιδιού ή μη ισοδύναμης σχέσης των δύο γονέων με το παιδί –αφού ο ένας εκ των γονέων είναι φυσικός γονέας και ο άλλος επέχει θέσιν πατριού ή μητριᾶς– ή παρεμβολής της φέρουσας μητέρας³ στην ιερή σχέση των γενετικών γονέων με το παιδί, στη δημιουργία αδελφών αγνώστων μεταξύ τους, στον κίνδυνο αγνώστων αίμομεικτικών σχέσεων κ.ἄ. Κάθε μορφή έτερόλογης γονιμοποίησης⁴ στην ουσία προκαλεί υποβιβασμό της έννοιας της μητρότητας και της πατρότητας και, έπειδή παρεμβάλλει τρίτο πρόσωπο στην ιερή διαδικασία της ανθρώπινης αναπαραγωγής –και συνεπώς του μυστηρίου του γάμου– ή Έκκλησία δεν θα έπρεπε να την υιοθετήσει.

43. Στην περίπτωση κατά την οποία μόνο ο ένας εκ των συζύγων συμβάλλει βιολογικά στη γέννηση του παιδιού, ή περίπτωση όμοιάζει με αυτή της υιοθεσίας, αλλά διαφέρει κατά το ότι ο ένας εκ των γονέων είναι φυσικός γονέας και ο άλλος επέχει θέσιν πατριού ή μητριᾶς. Αντίθετα, ή περίπτωση δανεισμού έμβριου φαίνεται να όμοιάζει με αυτή της κλασικής υιοθεσίας.

44. Στις περιπτώσεις που για αύξηση των πιθανοτήτων έπιτυχίας έπιτελείται μεταφορά περισσότερων

3. Φέρουσα μητέρα: Η γυναίκα ή όποια κυοφορεί το έμβρυο όταν ή γενετική μητέρα έχει πρόβλημα κυοφορίας.

4. Έτερόλογη γονιμοποίηση: Η γονιμοποίηση ή όποια έπιτελείται με δανεισμό σπέρματος, ωαρίου ή και έμβριου.

ἐμβρύων συχνὰ ἐμφανίζεται τὸ ἐνδεχόμενο πολλὰ πλὴς κήσης. Ἡ προτεινόμενη στὶς περιπτώσεις αὐτές «ἐπιλεκτική μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐμβρύων» πρὸς ἐπιτυχία τῆς κυφορίας στὴν οὐσία ἀποτελεῖ καταστροφή ζώντων ἐμβρύων ποὺ μὲ κανένα τρόπο ἡ Ἐκκλησία δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀποδεχθεῖ.

45. Ἡ ἐτερόλογη γονιμοποίηση ἐνίστε παραλληλίζεται μὲ τὴ μοιχεία, διαφέρει ὅμως ἀπὸ αὐτὴ κατὰ τὸ ὅτι δὲν προϋποθέτει ἐξωσυζυγικὴ ἐρωτικὴ σχέση, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν κύρια αἰτία τοῦ χαρκτηρισμοῦ τῆς μοιχείας ὡς ἁμαρτίας καὶ ἠθικῆς ἐκτροπῆς. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔπρεπε νὰ διατηρήσει μὲν τὶς ἐπιφυλάξεις της ὡς πρὸς τὴν ἐτερόλογη γονιμοποίηση, νὰ ἀποφύγει ὅμως τὴν ἐπιτίμησή της ὡς μοιχείας.

46. Ἡ δυνατότητα κυφορίας ἀπὸ φέρουσα ἢ ὑποκατάστατη μητέρα⁵ μπορεῖ μὲν νὰ ἔχει τὴ θετικὴ της πλευρὰ κατὰ τὸ ὅτι ἐξυπηρετεῖται ἔτσι ἐν ἀγάπῃ ἡ κυφορία, ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀναπτυσσόμενος σύνδεσμος μὲ τὸ ἔμβρυο κατὰ τὴν κήση εἶναι οὐσιαστικὸ καὶ ἀναπόσπαστο μέρος ὅχι μόνο τῆς μητρότητος ἀλλὰ καὶ τῆς ἐμβρυϊκῆς ἀνάπτυξης, ἡ μὲν συνέχιση τῆς σχέσεως φέρουσας μητέρας-παιδιοῦ ἀδικεῖ τοὺς γενετικὸν γονεῖς, ἡ δὲ διακοπὴ τῆς ἀδικεῖ καὶ τὴ φέρουσα μητέρα, πρὸ πάντων δὲ ἀδικεῖ τὸ παιδί. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, κυ-

5. Ὑποκατάστατη ἢ φέρουσα μητέρα: Ἡ γυναίκα ἡ ὁποία κυφορεῖ τὸ ἔμβρυο ὅταν ἡ μητέρα ἔχει πρόβλημα κυφορίας. Στὴν περίπτωση ποὺ τὸ ὥαριο προέρχεται ἀπὸ τὴν μητέρα ἀναφερόμαστε σὲ «φέρουσα μητέρα». Ἄν μαζὶ μὲ τὴν μήτρα της δανεῖζει καὶ τὸ ὥαριο ὁμιλοῦμε γιὰ «ὑποκατάστατη μητέρα».

ρίως ὅμως ἐπειδὴ ἔτσι διασαλεύεται ἡ οἰκογενειακὴ συνοχή, ἡ Ἐκκλησία δυσκολεύεται νὰ ἐπευλογῇσι μιὰ τέτοια ἐκτροπὴ ἀπὸ τὴ φυσιολογικὴ ὁδὸ.

47. Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση δίνει τὴ δυνατότητα τεκνοποίησης καὶ στὶς ἄγαμες μητέρες. Τὸ γεγονὸς ὅμως αὐτὸ πρέπει νὰ ἀπορριφθεῖ διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξυπνοεῖ γέννηση ἐκτὸς γάμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀδικεῖ τὸ παιδί κατὰ τὸ ὅτι προγραμματίζει τὴ δίχως πατέρα ἀνάπτυξή του.

Στὴν ἴδια κατηγορία καὶ λογικὴ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐντάξει καὶ τὶς περιπτώσεις γονιμοποίησης μὲ σπέρμα ἀποθανόντος συζύγου ἢ κυφορίας κατεψυγμένου ἐμβρύου μετὰ τὸν θάνατο τοῦ συζύγου.

48. Ἀνάλογα ἰσχύουν καὶ γιὰ τὴν τεκνοποίηση ὑπερήλικων μητέρων. Οἱ συλλήψεις τέτοιου τύπου ἐπικεντρώνονται στὴ φίλαντη ἐπιθυμία τῆς μητέρας νὰ ἀποκτήσει παιδί, οἱ προϋποθέσεις συμπαραστάσεως στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ὁποίου ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση εἶναι περιορισμένες. Τὸ παιδί αὐτὸ θὰ προσφέρει μὲν τὴ χαρὰ τῆς γεννήσεώς του στοὺς γονεῖς του, τὸ ἴδιο ὅμως θὰ ἔχει πολὺ περιορισμένες πιθανότητες νὰ ἀπολαύσει τὴ φυσικὴ παρουσία καὶ καμμία τὴ νεανικὴ ἀκμὴ τῶν γονέων του. Οἱ ἴδιοι οἱ φυσικοὶ νόμοι προσδιορίζουν τὶς παραμέτρους ἀνάπτυξης ἑνὸς ἀνθρώπου. Ἡ τεκνοποίηση ὑπερήλικων μητέρων ἀποτελεῖ ἐγωιστικὸ μυωπικὸ θέλημα καὶ ἀδικεῖ τὸ νεογέννητο παιδί.

49. Ἡ παρεμβατικὴ γονιμοποίηση δίνει δυνατότητα τεκνοποίησης καὶ σὲ ζεύγη ὁμοφυλοφίλων. Ἡ Ἐκκλησία θὰ πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀντιταχθεῖ σὲ κάτι τέτοιο, διότι ἀποτελεῖ ὄχι ἀπλῶς φυσικὴ ἀνωμαλία ἀλλὰ ἠθικὴ διαστροφὴ μὲ βέβαιες καταστροφικὲς ψυχολο-

γικές συνέπειες στο παιδί και άνυπολόγιστες στην κοινωνία.

50. Μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης συνδέεται καὶ ὁ προεμφυτευτικὸς ἔλεγχος. Ὅταν ὁ προεμφυτευτικὸς ἔλεγχος συνεπάγεται θεραπευτικὴ ἢ προληπτικὴ ἐπέμβαση καὶ στὴ συνέχεια ἐμφύτευση, εἶναι συμβατὸς μὲ τὴν κλασικὴ ἰατρικὴ ἀντίληψη. Οἱ περιπτώσεις ὅμως αὐτὲς ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἐλάχιστες, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν εἶναι ἄμοιρες ὅλων τῶν ὑπόλοιπων συνεπειῶν τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης. Μάλιστα ὅταν οἱ ἐξετάσεις εἶναι θετικές –δηλαδὴ διαγνωσθεῖ γενετικὴ πάθηση– σχεδὸν πάντοτε ὁδηγεῖ σὲ διακοπὴ τῆς κηύσεως.

Ἐπὶ πλέον ὁ ἔλεγχος αὐτὸς θὰ μποροῦσε νὰ ὁδηγήσει σὲ κάποια ἐπιλογὴ χαρακτηριστικῶν (φύλου, χρώματος κόμης ἢ ὀφθαλμῶν κ.λπ.) ἢ ἀκόμη καὶ σὲ καταστροφή ἐμβρύων μὲ ἀνεπιθύμητα χαρακτηριστικὰ καὶ συνεπῶς νὰ ὑπηρετήσῃ μὲ εὐγονικὴ ἀντίληψη ζωῆς.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, ἐνῶ ὁ προεμφυτευτικὸς ἔλεγχος ἀποτελεῖ σύγχρονη διαγνωστικὴ μέθοδος ποὺ ὑπόσχεται πολλὰ, ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ διατηρήσῃ τὶς σαφεῖς ἐπιφυλάξεις της.

51. Ἡ κλωνοποιητικὴ ἀναπαραγωγὴ καταργεῖ τὴ φυσιολογικὴ διαδικασία τῆς σύλληψης, στὴν οὐσία ὑποβιβάζει τὸ ἀνδρικό φύλο –ἀφοῦ καταργεῖ τὴ συμμετοχὴ καὶ τὸν ρόλο του στὴν ἀναπαραγωγὴ– τραυματίζει τὴ συμμετοχὴ τῆς μητέρας –ἀφοῦ δὲν συνεισφέρει τὸ γενετικὸ ὕλικό της– διαταράσσει τὴν ἰσορροπία τῶν φύλων, ὑπὸ προϋποθέσεις προσβάλλει τὴν ἰερότητα τοῦ προσώπου καὶ ἀποτελεῖ περισσότερο ὕβρι παρὰ ἐπίτευγμα.

52. Ἡ μικρογονιμοποίηση ἀποτελεῖ μὲν μέθοδο πού βελτιώνει τὰ ἀποτελέσματα τῆς τεχνητῆς παρέμβασης στὴν ἀναπαραγωγή, ἀλλὰ περιορίζει ἔτι περισσότερο τὸν ρόλο τῆς φυσιολογικῆς ἐπιλογῆς – πού πολλές φορές μάλιστα λειτουργεῖ προστατευτικά – ἀφοῦ ἡ γονιμοποίηση τοῦ ὠαρίου δὲν γίνεται μέσα σὲ περιβάλλον σπέρματος μὲ πολλὰ σπερματοζωάρια, ἀλλὰ μὲ ἓνα προεπιλεγμένο σπερματοζωάριο.

Τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀδυνατοῦμε νὰ διαγνώσουμε ἐκ τῶν προτέρων τυχὸν γενετικὲς ἀνωμαλίες στὰ σπερματοζωάρια – ἡ ἐπιλογή τῶν ὁποίων γίνεται μὲ βιολογικὰ μόνο κριτήρια – ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑποκατάσταση τῆς φύσεως στὴν εὐθύνη δημιουργίας γενετικῶς παθολογικῶν ἐμβρύων, πράγμα πού ἀποτελεῖ ἓναν ἐπὶ πλέον λόγο ἠθικῆς ἐπιφυλακτικότητος στὴ μικρογονιμοποίηση.

53. Ὅλες αὐτὲς οἱ πρακτικὲς, ἂν δὲν εἶναι πάντοτε σαφῶς εὐγονικὲς στὴν ἔκφρασή τους, εἶναι εὐγονικὲς στὴν ἀντίληψή τους. Δὲν καταφέρνουν νὰ ἀποτρέψουν τὴν ἐμφάνιση τῆς ἀναπηρίας, ἀλλὰ συνήθως ἐξαφανίζουν τὸν ἀνάπηρο. Ὅσο δὲν ξεχωρίζει ἡ πάθηση ἀπὸ τὸν πάσχοντα, ὁ μόνος τρόπος ἀντιμετώπισής της φαίνεται νὰ εἶναι ὁ θάνατος τοῦ πάσχοντος στὴν πιὸ ἀδύναμη, ἱερὴ καὶ εὐαίσθητη φάση καὶ ἔκφραση τῆς ζωῆς του. Ἡ καταστροφή τοῦ παθολογικοῦ ἐμβρύου ἐμφανίζεται ὡς ἡ προτεινόμενη «θεραπεία».

54. Ἡ ἐξαγωγή τῆς συνένωσης τῶν γαμετῶν⁶, δηλαδή τῆς σύλληψης, ἔξω ἀπὸ τὸ μητρικὸ σῶμα, ἀνοίγει

6. Γαμέτες: Τὰ γενετικὰ κύτταρα, τὸ σπερματοζωάριο γιὰ τὸν ἄνδρα καὶ τὸ ὠάριο γιὰ τὴ γυναῖκα.

τεράστιες δυνατότητες γενετικῶν παρεμβάσεων πού μποροῦν νά ἀλλοιώσουν ἀνεπανόρθωτα τὸ ἀνθρώπινο εἶδος καὶ σὲ βιολογικὴ βάση καὶ σὲ κοινωνικὴ ἔκφραση καὶ οἱ ὅποῖες εἶναι σὲ ἐπικίνδυνο βαθμὸ ἀνεξέλεγκτες. Ὁ συνδυασμὸς ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀδυναμίας ἐπιβολῆς μηχανισμῶν ἐλέγχου ἀφ' ἑτέρου δὲ μεγάλων δυνατοτήτων γενετικῆς παρέμβασης μπορεῖ νά ἀποδειχθεῖ καταστροφικός.

I. Ὁ ρόλος τῆς τεχνολογίας

55. Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ σύγχρονη τεχνολογία ἔχει συμβάλει ἀνυπολόγιστα στὴν ἔρευνα τῆς ὑγείας καὶ ὑπόσχεται ἀκόμη περισσότερα. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποτελεῖ ἰδιαίτερη εὐλογία τοῦ Θεοῦ στὴν ἐποχὴ μας. Παρὰ ταῦτα, ἡ ἀλόγιστη χρῆση τῆς ἀπειλεῖ μὲ ἀποϊεροποίηση τὸν ἄνθρωπο καὶ ἐγκυμονεῖ τὸν κίνδυνο τῆς θεωρήσεώς του ὡς μηχανῆς μὲ ἀνταλλακτικὰ καὶ ἐξαρτήματα.

56. Ὁ ἄνθρωπος, ἂν δὲν προσέξει, δὲν κατευθύνει μόνον ἀλλὰ καὶ κατευθύνεται ἀπὸ τὴν τεχνολογία. Γοητεύεται ἀπὸ τὰ ἐπιτεύγματά της καὶ ὑποδουλώνεται σ' αὐτά. Ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνολογικὴ πρόοδο, πού ἀποβλέπει στὴν ἐπέκταση τῆς κυριαρχίας του στὴ φύση, μπορεῖ νά ἀφανίσει τὴ δική του ἐλευθερία.

57. Στὸ μέτρο πού ἡ χρῆση τῆς τεχνολογίας καὶ ἀνθρώπινης παρέμβασης ὅχι μόνον δὲν παραβιάζει τὴν ἱερότητα τοῦ γεγονότος τῆς ἀνθρώπινης γονιμοποίησης, ἀλλ' ἀπεναντίας τὴν ὑποβοηθεῖ, εἶναι ὅχι μόνον ἐπιτρεπτὴ ἀλλὰ θεάρεστη καὶ ἐπιθυμητή. Ὅταν ὁμως

ἐπιβάλλει παρὰ φύσιν ἐπιλογές, διασαλεύει τὴν οἰκογενειακὴ τάξιν καὶ συνοχήν, διαταράσσει τὴ συνεργασία πνευματικοῦ καὶ φυσικοῦ νόμου καὶ ὑποκαθιστᾷ τὸν Θεό, ἡ τεχνολογικὴ πρόοδος δὲν ἀποτελεῖ ἐπιτυχία. Ἐπιτυχία δὲν εἶναι μόνον ἡ ἰδιοφυΐας ἀνακάλυψη μιᾶς νέας ἐπαναστατικῆς τεχνικῆς, μέσα στὰ τεράστια πραγματικὰ ὅρια τῆς γενετικῆς μηχανικῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν πολλαπλῶν προβλημάτων (γενετικῶν, ψυχολογικῶν, κοινωνικῶν, ἠθικῶν, οἰκονομικῶν, νομικῶν κ.λπ.) ποὺ προκαλεῖ μιὰ ἀλόγιστη ἐφαρμογή, ἰδιαίτερα στὸν χῶρο τῆς παρεμβατικῆς γονιμοποίησης.

58. Ἡ Ἐκκλησία δὲν φοβᾶται τὴν ἀλλαγὴ οὔτε ἀντιστέκεται στὸ καινούργιο καὶ τὴν ἀνακάλυψη, ἀλλὰ ἀρνεῖται μὲ κάθε τρόπο ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἀσέβεια ἐπὶ τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴ βεβήλωση τοῦ ἱεροῦ τῆς οἰκογένειας. Ἡ γονιμοποίηση ἀποτελεῖ τὸ ἱερὸ βῆμα τῆς ζωῆς, ἡ εἴσοδος στὸ ὁποῖο ἀπαιτεῖ σεβασμὸ καὶ φόβο Θεοῦ.

ΙΑ. Οἰκονομικὰ συμφέροντα, ψυχολογικὲς συνέπειες

59. Οἱ νέες τεχνικὲς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς συχνὰ νοθεύουν τὴν ἀγνὴ ἐπιθυμία τῶν γονέων νὰ ἀποκτήσουν τέκνα μὲ ἀνεξέλεγκτα οἰκονομικὰ συμφέροντα ἱατρῶν, κλινικῶν καὶ ἑταιρειῶν (π.χ. τὸ ὑψηλὸ κόστος τῶν γοναδοτροπινῶν⁷ ἐνδεχομένως νὰ ἀποτελεῖ

7. Γοναδοτροπίνες: Οἱ ὁρμόνες ποὺ χορηγοῦνται γιὰ τὴν πρόκληση τῆς ὠοθυλακιορρηξίας.

ένα βασικό λόγο για τὸν ὁποῖο ἀντὶ νὰ γίνεται συλλογὴ ὠαρίου κατὰ τὸν φυσικὸ κύκλο προτιμᾶται ἢ προκλητὴ ὠορρηξία μὲ τὴ χορήγηση ὁρμονῶν). Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, καλὸ θὰ ἦταν ἢ προσφυγὴ στὶς τεχνικὲς αὐτὲς νὰ μὴ γίνεται βεβιασμένα ἢ ὑπὸ τὴν ἐπήρεια ψυχολογικῶν πιέσεων προερχομένων ἀπὸ πρόσωπα ποὺ πιθανὸν νὰ ἔχουν ἀνάλογα συμφέροντα.

60. Ἐκτὸς τούτου, ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἰδέα τῆς δωρεᾶς στὴν πρακτικὴ τῆς ἀγοραπωλησίας, ποὺ εἶναι πλεόν τόσο εὐκόλη καὶ οὐσιαστικὰ ἀνεξέλεγκτη, κυοφορεῖ τὸν κίνδυνο τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῆς ἱερότητος τῆς ἀναπαραγωγῆς σὲ πράξη οἰκονομικῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς ἀγάπης σὲ συμβόλαιο.

61. Οἱ μέθοδοι ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς ἐφαρμόσθηκαν χωρὶς φυσικὰ νὰ μπορέσουμε ἐκ τῶν προτέρων νὰ γνωρίζουμε τὰ τυχόν ψυχολογικὰ προβλήματα τῶν ἔτσι συλλαμβανόμενων ἐμβρύων. Ἐλαβαν ὑπ' ὄψιν τὴν ψυχολογικὴ ἀπαίτηση καὶ ἀνάγκη τῶν γονέων καὶ ὄχι τὸν ἐνδεχομένως ἀρνητικὸ ἀπόηχο στὸν ψυχισμό τῶν τέκνων. Κάτι τέτοιο ἀποτελεῖ ὑποβιβασμὸ τῆς ἀξίας τῆς ζωῆς τοῦ ἐμβρύου. Τὰ ὀρφανὰ, τὰ παιδιὰ ποὺ υἱοθετοῦνται, τὰ τέκνα διαζευγμένων γονέων συνήθως ἐμφανίζουν προβλήματα προσαρμογῆς καὶ ψυχολογικῆς ἰσορροπίας καὶ ἁρμονίας. Ἡ πιθανότητα οἱ ποικίλες ἐφαρμογὲς τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης, κυρίως ὅταν περιλαμβάνουν παραμέτρους ἑτερόλογης διαδικασίας ἢ δανεισμοῦ, νὰ δημιουργοῦν ἀνθρώπους μὲ συγγενεῖς ἢ ἐγγενεῖς ψυχικὲς ἀστάθειες καὶ παθήσεις ἀποτελεῖ ἄλλον ἓνα δυσμενῆ παράγοντα στὴν ἀνεπιφύλακτη ἀποδοχὴ τῆς ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης.

62. Ένα συναφές ερώτημα είναι το τί ψυχολογική επίδραση μπορεί να έχει το γεγονός ότι, με την πρόοδο της γενετικής τεχνολογίας, τα παιδιά θα μπορούν πλέον να γνωρίζουν τη μέθοδο της σύλληψής τους ή και το εάν προέρχονται από δωρεά σπέρματος ή ωαρίου. Το ένδεχόμενο ένα τέτοιο παιδί να αντιμετωπίσει σοβαρή κρίση ταυτοποίησης και έν συνεχεία κοινωνικοποίησης είναι ιδιαίτερα σοβαρό, κυρίως στις περιπτώσεις που πληροφορείται ότι δεν είναι φορέας των γενετικών χαρακτηριστικών των γονέων του και αγνοεί τους γενετικούς γονείς του ή αντιλαμβάνεται ότι ο βαθμός συγγένειας με τους δύο γονείς του είναι διαφορετικός ή ότι έχει δύο ή και τρεις ένδεχόμενως μητέρες κ.ο.κ. Τα προβλήματα αυτής της μορφής αποκτούν ιδιαίτερη ένταση στην περίπτωση που έχει επέλθει ρήξη στην ένότητα της οικογένειας και ύφίστανται νομικές εκκρεμότητες.

63. Αντίστοιχα προβλήματα ψυχολογικού χαρακτήρος μπορούν να εμφανισθούν και στους γονείς, ιδίως στις περιπτώσεις έτερόλογων γονιμοποιήσεων, αμφισβητούμενων συγγενικών δικαιωμάτων και σχέσεων ή άποτυχίας των μεθόδων τεχνητής αναπαραγωγής και απότομης απόσβεσης των κορυφούμενων ελπίδων και προσδοκιών τους.

ΙΒ. Νομικό πλαίσιο

64. Γενικά, ή σύγχρονη νομική αντίληψη επιδιώκει να έναρμονίσει εξισορροπητικά τις κοινές παραδεδομένες αρχές σε μία χώρα με τα άτομικά ανθρώπινα δικαιώματα. Πρόσφατα ψηφίσθηκε στην πατρίδα μας

ένας νόμος (Ν. 3089/2002) για την «ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή» και δεύτερος, ό οποίος ρυθμίζει πρακτικές λεπτομέρειες (λειτουργία Κέντρων Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, Τράπεζες γαμετών και έμβρύων κ.λπ.). Τό πνεύμα του πρώτου νόμου –πou στην ουσία δεσμεύει και τόν επόμενο– όμολογείται από τους έμπνευστές του ως τό πλέον «προοδευτικό» στην Εύρώπη. Ό νόμος άποφεύγει συστηματικά και πείσμονα νά όνομάσει τό έμβρυο μέ τό όνομά του (προτιμώνται όροι όπως «γεννητικό υλικό» και «γονιμοποιημένο ώάριο» που προφανώς είναι άσαφείς, άνακριβείς, άσεβείς και έσφαλμένοι), δέν κάνει άναφορά στα δικαιώματα και τό συμφέρον του παιδιού, δέχεται την έτερόλογη γονιμοποίηση στις ποικίλες μορφές της, υίοθετεί την τεκνοποίηση άγαμων γυναικών και μόνιμων συντρόφων, και αυτή μέ σπέρμα άποθανόντος συζύγου, εισάγει την πρακτική της παρένθετης μητρότητας, έπιτρέπει τόν πειραματισμό έπί των εμβρύων και, παρά τις δημόσια έκπεφρασμένες έπιφυλάξεις και αντίρρήσεις της Έκκλησίας, στην ουσία υποβαθμίζει τόν θεσμό του γάμου, άποδυναμώνει τους οικογενειακούς δεσμούς και άλλοιώνει τόν χαρακτήρα της οικογενειακής ήθικης.

65. Έπειδή στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή ή κύρια πηγή συγκρούσεως συμφερόντων βρίσκεται μεταξύ γονέων και εμβρύων, τά δέ έμβρυα άδυνατούν νά υποστηρίξουν τά δικαιώματά τους ή νά εκφράσουν τη βούλησή τους, ή πιθανότητα νομιμοποιήσεως άδικιών είναι τέτοια ώστε έπιβάλλει στην Έκκλησία συγκράτηση και έπιφυλακτικότητα.

66. Παράλληλα, ή άδυναμία νά προβλεφθεί έπακριβώς νομικά τό κληρονομικό status και ή βιολογική

προοπτική τῶν ἐμβρύων σὲ περίπτωση θανάτου τῶν γονέων πρὸ τῆς ἐμφυτεύσεως ἢ ἡ δυσκολία προσδιορισμοῦ ἀρμοδιότητος καὶ δικαιωμάτων ἐπὶ κατεψυγμένων ἐμβρύων σὲ περίπτωση διαζυγίου ἀποτελοῦν ἓνα δείκτη τῆς περιπλοκότητος καὶ τῆς δυσκολίας τῶν προκλήτων προβλημάτων, τὰ ὅποια τελικὰ αἴρονται μόνο μὲ τὴν καταστροφή τῶν ἐμβρύων, πράγμα ποὺ φυσικὰ εἶναι ἀπαράδεκτο.

67. Εἶναι ἀπολύτως ἀπαραίτητη ἡ θέσπιση ἐνὸς συγκεκριμένου νομοθετικοῦ πλαισίου ποὺ νὰ διευκολύνει καὶ προστατεύει τὴν ἐφαρμογὴ βασικῶν μορφῶν παρεμβατικῆς γονιμοποίησης μὲ βάση ὅμως τὶς ἀρχές τῆς βιοηθικῆς καὶ δεοντολογίας. Στὸ θέμα αὐτὸ ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι καίριος καὶ οὐσιαστικός. Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει τὸ ἥδη ἐπεξεργασμένο κείμενο συγκεκριμένων νομοθετικῶν ρυθμίσεων καὶ προτάσεων τῆς σὲ κάθε εὐκαιρία νὰ τὸ προβάλλει, δεδομένου μάλιστα ὅτι οἱ προτάσεις τῆς δὲν ἀποτελοῦν θεωρητικὸ καὶ ἐξωπραγματικὸ λόγο, ἀλλὰ σχεδὸν ὅλες μερικῶς ἢ καὶ καθ' ὅλοκληρίαν ἐφαρμόζονται στὶς περισσότερες χώρες τῆς Εὐρώπης.

II. Πνευματικὴ θεώρηση

68. Ἡ Ἐκκλησία δέχεται καὶ τὸν πόνο καὶ τὴν ἀσθένεια καὶ τὴν ἀναπηρία, μέσα στὸ πλαίσιο τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ταυτόχρονα ὅμως σέβεται καὶ τὴν ἱατρική. Ἐνῶ ἐπευλογεῖ κάθε ἠθικῶς ἀποδεκτὴ ἀνθρώπινη ἱατρικὴ προσπάθεια γιὰ ἀποκατάστασή τους, τὴν τελικὴ ἔκβαση σὲ κάθε μία περίπτωση τὴν ἐμπιστεύεται στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ κάθε πρόσωπο ξεχωριστά. Ἡ ἐπιτομὴ τοῦ φρονήματός της ἐπὶ τοῦ θέματος

βρίσκεται στο 38ο κεφάλαιο του βιβλίου Σοφία Σειράχ: «*Τέκνον ἐν ἀρρωσθήματί σου μὴ παράβλεπε (τοὺς ἰατροὺς καὶ τὰ φάρμακα), ἀλλ' εὕξαι Κυρίῳ καὶ αὐτὸς ἰάσεται σε*» (στ. 9). Ὅλα τὰ ἀντιμετωπίζει μὲ ὑπομονή, ταπεινὴν καὶ πίστη. Τὶς δοκιμασίαι δὲν τὶς ἀποσυνδέει ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὶς βλέπει ὡς ἀφορμὴς σωτηρίας, ὡς εὐκαιρίαι ἐξαγιασμοῦ.

69. Ἡ Ἐκκλησία τὰ θέματα τῆς βιοηθικῆς, καὶ συνεπῶς καὶ τῆς ὑποβοηθούμενης ἀναπαραγωγῆς, δὲν τὰ κλείνει μὲ συγκεκριμένους ἀφορισμούς, ἀλλὰ στὴν οὐσία τὰ ἀφήνει ἀνοιχτά, δίνοντας ὅμως παράλληλα τὴν κατεύθυνση καὶ περιγράφοντας τὸ ἥθος προσέγγισής τους. Αὐτὸ ποὺ προσφέρει δὲν εἶναι ὁ γενικευμένος προσδιορισμὸς τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ δυνατότητα ὁ καθένας μας νὰ τὸ ἀναγνωρίσει ὁ ἴδιος στὴ ζωὴ του.

70. Ἐπίσης, τὴ γέννηση τοῦ κάθε ἀνθρώπου τὴ βλέπει ἐνταγμένη μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ μυστήριον τῆς ἀνθρώπινης ἀρχῆς τὸ ἀντιλαμβάνεται νὰ ἐπιτελεῖται μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα μιᾶς μονογαμικῆς, ἑτεροφυλικῆς, εὐλογημένης ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου συνεύρεσης, μιᾶς ἔνωσης «*εἰς σάρκα μίαν*» (Ἐφεσ. ε' 31). Σύλληψη ποὺ ἐπιτελεῖται σὲ ἐργαστήριον ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ τοῦ μητρικοῦ σώματος καὶ μὲ διεργασία διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ συζυγικὴ συνουσία ὅπωςδήποτε χάνει ἀπὸ τὸ μυστηριακὸ τῆς ἔνδυμα.

ΙΑ. Ἡ ἀντιπρόταση τῆς Ἐκκλησίας

71. Ἡ καταξίωση τοῦ ἀνθρώπου δὲν πραγματοποιεῖται μόνο μὲ τὴν τεκνογονία ἀλλὰ καὶ χωρὶς αὐτή. Ἡ

Ἐκκλησία εὐλογεῖ τὴν τεκνοποίηση, ταυτόχρονα ὁμως βλέπει καὶ τὸν γάμο δίχως παιδιὰ ὡς πλήρη. Ἡ βιολογικὴ στειρότητα μπορεῖ νὰ καταστεῖ ἀφορμὴ πλούσιας πνευματικῆς γονιμότητος γιὰ τοὺς συζύγους, ἂν μὲ ταπείνωση δεχθοῦν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ τους. Ἀντίθετα, ὅταν ἡ ἐπιθυμία ἀπόκτησης παιδιῶν γίνεται ἀνυποχώρητο θέλημα, φανερῶνει πνευματικὴ ἀνωριμότητα.

72. Ἐπὶ πλέον, ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔπρεπε νὰ ἀσκήσει τὴν ἐπιρροή της ὥστε καὶ οἱ ἐσφαλμένες κοινωνικὲς ἀντιλήψεις περὶ τῆς στειρότητος νὰ ἐξαλειφθοῦν καὶ οἱ ἀδιάκριτες πιέσεις τοῦ περιβάλλοντος πρὸς τὰ ὑπογονίμα ζευγάρια κατὰ τὸ δυνατόν νὰ περιορισθοῦν, κυρίως ὁμως οἱ ἴδιοι οἱ σύζυγοι ποὺ ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι μιὰ ἀνεπάρκεια σὲ ἓναν τομέα τῆς ζωῆς – ὅσο ζωτικὸς κι ἂν εἶναι αὐτός – συνήθως συνοδεύεται ἀπὸ ἓνα πλῆθος δυνατοτήτων σὲ ἄλλους ποὺ περιμένουν τὴν ἐκπλήρωσή τους. Ἡ εὐτυχία καὶ ὁ προορισμός μας δὲν ἐκπληρώνονται μὲ τὸν βιασμό τῆς φύσης ἢ τὴν ἐμμονὴ στὰ θελήματά μας ἀλλὰ μὲ τὴν ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων μας.

73. Τὸ πρόβλημα τῆς ὑπογονιμότητος κάποιων συζύγων θὰ μποροῦσε κάλλιστα νὰ ἀντιμετωπισθεῖ μὲ τὴ λύση τῆς υἱοθεσίας. Ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀντιπροτείνει τὴν ἐξυγίανση, προώθηση καὶ διευκόλυνση τοῦ θεσμοῦ τῆς υἱοθεσίας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, καὶ τὰ ὑπάρχοντα δράματα κάπως ἐπουλῶνονται καὶ ὁ κίνδυνος μιᾶς ἀνεπιτυχοῦς κυοφορίας περιορίζεται καὶ τὸ ἀνθρώπινο θέλημα στὴ λογικὴ τῆς ἀγάπης ὑποτάσσεται.

74. Μιὰ ἰδέα ποὺ χρήζει περαιτέρω ἐπεξεργασίας, θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι, σὲ περιπτώσεις γενετικὰ ἀνίκα-

νων συζύγων, ἀντὶ τῆς υἰοθεσίας, νὰ προτείνεται ἡ υἰοθεσία καὶ κυοφορία «πλεοναζόντων ἐμβρύων», ἀγνώστου στοὺς γονεῖς προελεύσεως. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, καὶ κάποια ἔμβρυα περισώζονται καὶ ἡ μητέρα ζεῖ τὸν σύνδεσμο τῆς ἐγκυμοσύνης μὲ τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί πού θὰ προκύψει θὰ ἔχει τὸ αἶσθημα ὅτι εἶναι περισσότερο συγγενὲς πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ λιγότερο καρπὸς υἰοθεσίας. Τὸ ἐνδεχόμενο ἑνὸς προβλήματος προκύπτει ἀπὸ τὴ συγκεχυμένη βιολογικὴ ταυτότητα τοῦ παιδιοῦ, πράγμα πού δὲν ἰσχύει στὶς περιπτώσεις τῆς κλασικῆς υἰοθεσίας.

ΙΕ. Ποιμαντικὲς κατευθύνσεις

75. Ἐπειδὴ στὰ θέματα τῶν σύγχρονων ἀναπαραγωγικῶν τεχνολογιῶν οἱ περισσότεροι πιστοὶ ἀλλὰ καὶ ἐξομολόγοι ἀγνοοῦν τὶς πολὺ σημαντικὲς λεπτομέρειες, εἶναι ἀναγκαῖα μιὰ ἐνημέρωση σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα. Ἡ γνώση τῶν τρόπων μὲ τοὺς ὁποίους διενεργεῖται ἡ ὑποβοηθούμενη τεκνοποιία, ὅπως καὶ οἱ βασικὲς θέσεις τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντί της, διευκολύνουν σημαντικὰ τὴν ὑπεύθυνη τοποθέτηση τῶν ἐνδιαφερομένων στὰ θέματα αὐτά.

76. Ἡ Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ κατ' ἀρχὴν νὰ συστήσει τὴν προσφυγὴ στὴν ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος τῆς ἀτεκνίας. Οὐτὲ πάλι ρόλος της εἶναι νὰ ἐγκρίνει ἀποφάσεις. Μπορεῖ ὅμως καὶ ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπίσει τὸ θέμα, ἐφόσον ἀποτελεῖ πλέον μιὰ πραγματικότητα πού δημιουργήθηκε ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θέληση ἢ τὴν ἐπιθυμία της, ἐπὶ τῇ βάσει ὅχι ἀσφαλῶς τῆς θεολογικῆς ἀκριβεῖ-

ας αλλά της πνευματικής οίκονομίας. Σύμφωνα με τὰ παραπάνω, ὅταν τῆς ζητηθεῖ, πρέπει νὰ δώσει τὴν κατεύθυνση τοῦ φρονήματός της με σαφήνεια καὶ ἐλευθερία.

77. Μὲ δεδομένα ὅλα αὐτὰ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ σημερινοὶ γονεῖς βρίσκονται κάτω ἀπὸ ἔντονη πίεση, ἐνώπιον μεγάλης πρόκλησης καὶ με περιορισμένες ἀντοχὲς καὶ ἀποθέματα πίστεως καὶ ἐσωτερικῆς δυνάμεως, ἡ Ἐκκλησία θὰ μπορούσε νὰ ἀκολουθεῖ τὰ ἐξῆς βήματα στὴ διαποίμανση τῶν πιστῶν·

α) Νὰ καταστήσει ἐμφανῆ καὶ ἔμπρακτη τὴν κατανόηση καὶ ἀγάπη της. Ὁ λόγος της νὰ εἶναι μεστὸς πνεύματος καὶ ἀληθείας ἀλλὰ καὶ συμπαθὲς καὶ φιλάνθρωπος.

β) Νὰ ἐκφράσει τὴν τεράστια σημασία πὺν σὲ ὅλα αὐτὰ ἔχει ἡ ἀνάγκη νὰ διατηρηθεῖ ἡ ἱερότητα τοῦ γάμου, νὰ ὑπάρχει δηλαδὴ χώρος γιὰ τὴν ἐνέργεια τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Συνήθως οἱ δοκιμασίες καὶ οἱ στερήσεις ἀποτελοῦν μοναδικὲς εὐκαιρίες ἐπιβεβαιώσεως τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ μας.

γ) Νὰ γίνεται ἐνημέρωση τοῦ τί ἀκριβῶς περιλαμβάνουν οἱ ἐν λόγω μέθοδοι καὶ νὰ ἐντοπίζονται τὰ σημεῖα πὺν καταδεικνύουν τὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ προβλήματα πὺν συνήθως δημιουργοῦν.

δ) Νὰ καθίσταται σαφὲς ὅτι κατόπιν ὅλων αὐτῶν (μὴ φυσιολογική, ἀ-σεξουαλικὴ σύλληψη, πλεονάζοντα ἔμβρυα, δυνατότητες παρεκτροπῶν, δυνατότητες προεμφυτευτικῆς γενετικῆς παρέμβασης καὶ τροποποίησης κ.λπ.), ἡ Ἐκκλησία δυσκολεύεται νὰ ἐπευλογῇ αὐτὴ τὴν πρακτικὴ καὶ νὰ υἱοθετήσῃ ὁδοὺς ξένες πρὸς τὸ πνεῦμα της.

ε) Για περιπτώσεις πού η τεκνοποίηση διασαλεύει τή φυσιολογική οικογενειακή τάξη (ἄγαμες μητέρες, γονιμοποίηση μὲ σπέρμα ἀποθανόντος συζύγου, τεκνοποίηση ὑπερήλικων μητέρων, ἑτερόλογη γονιμοποίηση, δανεισμός μήτρας κ.λπ.) νὰ γίνει πλέον σαφές ὅτι κάτι τέτοιο δὲν βρῖσκει σύμφωνη τὴν Ἐκκλησία.

στ) Ἐὰν πρόκειται γιὰ γονεῖς πού γιὰ ποικίλους καὶ εἰδικούς λόγους ἀδυνατοῦν νὰ συμμορφωθοῦν, ἃς προτείνεται ἐνθέρμως ἡ ἰδέα τῆς υἰοθεσίας ἢ, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἐφικτό, ἃς γίνεται δεκτὸ κατ' οἰκονομίαν ἢ γονιμοποίηση νὰ ἐπιτυχάνεται μὲ τεχνικές, οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν δημιουργοῦν πλεονάζοντα ἔμβρυα, οὔτε περιλαμβάνουν οἰασδῆποτε μορφῆς δανεισμούς ἢ ἀφήνουν περιθώρια γιὰ καταστροφή ἐμβρύων. Ἔτσι ἐπὶ παραδείγματι ἡ Ἐκκλησία θὰ μπορούσε νὰ δεχθεῖ κατ' οἰκονομίαν τὴν ὁμόλογη σπερματέγχυση, τοῦ ζευγαριοῦ θεωρούμενου ὡς ἐνιαίας μονάδος πού νοσεῖ καὶ μὲ τὸ δεδομένο ὅτι ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι συμφωνοῦν, ἢ ὅλη δὲ διαδικασία εἶναι ἐνταγμένη στὸ πνεῦμα τῶν ὅσων προαναφέρθηκαν. Θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ δεχθεῖ τὴν ὑποβοήθηση στὴν ἀναπαραγωγή μὲ γαμέτες μόνο τῶν γονέων, ἐμφύτευση στὴ μήτρα τῆς μητέρας καὶ γονιμοποίηση τῶν ἐμβρύων ὅσα καὶ θὰ ἐμφυτευθοῦν.

78. Οἱ πνευματικοὶ θὰ πρέπει νὰ διαδώσουν μὲ ταπείνωση καὶ πίστη τὴν ἀνάγκη οἱ πιστοὶ νὰ ἐπιστρέψουν πρὸς περισσότερο φυσικοὺς καὶ πνευματικοὺς τρόπους ζωῆς. Εἶναι πλέον δεδομένο ὅτι ὁ τρόπος ζωῆς, ἡ ἔνταση καὶ τὸ ἄγχος, ὁ κλονισμός τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἀνθρώπων καὶ συναφεῖς παράγοντες θεωροῦνται ὑπεύθυνοι γιὰ τὸ ὅτι ἡ ὑπογονιμότητα ἔχει ἀνέλθει σὲ ἐπικίνδυνα ὑψηλὰ επίπεδα.

Ἡ Ἐκκλησία προτείνει μιὰ μὴ ἐκκοσμικευμένη ἀντίληψη ζωῆς, τέτοια ποὺ ἐγγυᾶται τὴν ἀπλότητα, τὴν εἰρήνη, τὴν ὀλιγάρεια, τὴν ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη τῶν συζύγων, τὴν προσφυγὴ στὴν ἰατρικὴ βοήθεια ἀλλὰ καὶ τὴν ταυτόχρονη παράδοση τῆς ζωῆς μας στὰ χέρια τοῦ Θεοῦ.

79. Ἡ λειτουργικὴ καὶ προσωπικὴ προσευχή, ἡ ἐνεργὸς καὶ ὑγιὲς συμμετοχὴ στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἡ καλλιέργεια τῆς ἀγάπης, ἡ προσφυγὴ στὴ μεσιτεία τῶν ἁγίων, τὰ ὑγιὲς τάματα, τὰ ταπεινὰ προσκυνήματα κ.λπ., ἀποτελοῦν τὰ ἐπιβεβαιωμένα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία μέσα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα χρειάζεται νὰ ἐπιστρέψουν στὴ ζωὴ τῶν πιστῶν.

80. Ὅταν ἡ Ἐκκλησία ζητεῖ ἀπὸ τὰ ζευγάρια νὰ ἀποφεύγουν κάποιες τεχνικὲς ποὺ αὐξάνουν τὶς ἐλπίδες γιὰ παιδοποιία θὰ πρέπει ταυτόχρονα νὰ ἐμπνέει καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ εἰσάγει τοὺς πιστοὺς στὴ λογικὴ καὶ τὴν ἐμπειρία τῆς προσευχῆς καὶ τοῦ «σημείου».

81. Ἡ Ἐκκλησία ὑποδεικνύει μὲν τὴν ὁδὸ τῆς ἀκριβείας, ἀλλὰ θεραπεύει ποιμαντικὰ καὶ τὶς πτώσεις τῶν τέκνων της, ὅταν γιὰ διάφορους λόγους, ἢ ἐνὸς μὲν ἀδυνατοῦν νὰ ἐφαρμόσουν τὴ διδασκαλία της, ἢ ἐτέρου δὲ μετανοοῦν εἰλικρινά.

82. Ἐπὶ πλέον, ἡ Ἐκκλησία ἀντικρύζει τὸ ὅλο θέμα τῆς ἀνθρώπινης ἀναπαραγωγῆς μέσα ἀπὸ μιὰ πιὸ εὐρεῖα ὀπτική. Ἔτσι, ἂν καὶ ἡ ἀπόκτηση τέκνων ἀπὸ μόνη της ἀποτελεῖ δῶρο Θεοῦ καὶ εὐλογία, ἐν τούτοις τὸ ἐνδιαφέρον τῶν γονέων πρέπει νὰ ἐστιασθεῖ σὲ ἓνα σημαντικότερο γεγονός· παράλληλα μὲ τὴ δική τους κατὰ Χριστὸν τελείωση, στὴν καλὴ ἀνατροφή καὶ τὴν

κατὰ Χριστὸν προκοπὴ καὶ ἀνάπτυξη τῶν παιδιῶν
τους, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ ποῦν κάποια μέρα «*ἰδοὺ
ἐγὼ καὶ τὰ παιδιά ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός*». (Ἑβρ. β'
13).